

- Voronkin_O_S-Possibilities_of_using_145-149.pdf (дата звернення: 01.10.2019).
2. Stenger M. Coding In Education: Why It's Important & How It's Being Implemented. URL: <https://www.opencolleges.edu.au/informed/features/coding-education-important-implemented/> (дата звернення: 01.10.2019).
  3. Twelve Ideas for Teaching With QR Codes Creative tips for the interactive classroom By Andrew Miller. URL: <https://www.edutopia.org/blog/QR-codes-teaching-andrew-miller> (дата звернення: 01.10.2019).
  4. Пархуць М. 6 способів використання QR-кодів на уроках. URL: <https://naurok.com.ua/post/6-sposobiv-vikoristannya-qr-kodiv-na-urokah> (дата звернення: 01.10.2019).
  5. Деркачова О. 7 есеїв про українську мову. Книга 2. Частина 2. Брустурів: Дискурс, 2019. 100 с.

Дуйловська І.М.
студентка IV курсу
філологічний факультет
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СОЦІАЛІСТИЧНЕ УСВІДОМЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СВІТУ Й ЛЮДИНИ, ВИЗНАЧЕНЕ ТОГОЧАСНИМИ КАНОНАМИ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості канонічних функцій, такі як оспівування «прикрашеної» дійсності 40-60 років ХХ ст, видавання бажаного за дійсне, кліше штампів. Наголошується на особливостях соціалістичного усвідомлення концепції світу й людини, що визначалося канонами у тогочасній літературі.*

***Ключові слова:** соціалістичний реалізм, категорія правди, боротьба та справедливість, художня література, розвиток.*

Соціалістичний реалізм вважався в 40–60-ті роки ХІХ ст. основним методом тогочасної літератури та передової літератури світу, він наче відображав боротьбу народів за соціалізм, беручи участь у цій боротьбі «силою художнього слова». Соцреалізм панував у тогочасній літературі з 1934 року до кінця 1980-х років. «Соціалістичний реалізм стверджує буття як діяння, як творчість, мета якого – безперервний розвиток найцінніших індивідуальних здібностей людини заради перемоги його над силами природи, заради його

здоров'я й довголіття, заради великого щастя жити на землі» [4]. Офіційно проголошувався основний принцип соціалістичного реалізму – правдиве зображення дійсності в революційному розвитку, який в свою чергу був міфологізацією.

Існує легенда щодо походження терміна «соцреалізм», який приписується стратегічному мисленню Сталіна. Це майже анекдотичний переказ про те, що під час зустрічі на квартирі Горького в жовтні 1932 року присутній там Сталін прокоментував поширені у 20-30 роки поняття «пролетарський реалізм», «тенденційний реалізм», «монументальний реалізм» таким чином «коли артист хоче правильно змалювати життя, він не може не показати, що воно веде до соціалізму» [1, с. 53].

Формально соцреалізм визначався як звичайний реалізм тільки з деякими романтичними додатками, наприклад романтична мрія повинна була піднести бачення світу, при цьому зіставляючи реальність із соціалістичною метою. Тоді ж всі попередні форми реалістичного опису життя були оголошені так званім «критичним реалізмом» саме тому, що відсутність бачення соціалістичної мети та методів її досягнення не дозволяли здійснити цього романтичного піднесення, показати тенденцію і створити повноцінного «позитивного героя».

На думку науковців, системна реконструкція радянської літератури часів тоталітаризму в її українській проекції представлена дослідженнями таких вітчизняних літературознавців, як Т. Гундорова («Соцреалізм як масова культура»), І. Дзюба («Література соціалістичного абсурду (Твори українських радянських письменників 30-х років про індустріалізацію, колективізацію, розкуркулення, голод)», «Пятьдесят лет спустя: украинская литература 30-х годов – глазами 80-х»), М. Попович («“Соціалістичний реалізм” як соціокультурне явище»), Л. Сенік («Національна ідентичність української літератури за умов тоталітаризму: 30-ті роки і пізніше (проблема літературної опозиції)») та ін. Вагомим внеском у теоретичний та історико-літературний дискурс українського соцреалізму є монографії І. Захарчук («Війна і слово (Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму)»), О. Філатової («Автор і текст у системі соцреалізму»), В. Хархун («Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації») [6, с. 29].

На основі соцреалізму було створено численних позитивних героїв, які були досить ідеалізовані та створенні без суттєвих внутрішніх суперечностей. Соцреалізм був позбавлений недоліків або ж наділений ними в значній мірі, однак ці недоліки не можуть бути занадто значними та не повинні суперечити основним чеснотам, як досить важко перелічити.

І. Дзюба говорив про нормативність соціалістичного реалізму так «не має аналогій з поглядом своєї тотальності та ідеологічної агресивності, а її,

«примусовість» ґрунтується не на авторитеті естетичної теорії, а на пануванні політичної догми» [2, с. 56]. У багатьох соцреалістичних творах ми знайшли як нормативність матеріалу, так і нормативність його інтерпретації, а саме історичний оптимізм та позитивних героїв, оспівування моральних якостей, подолання труднощів та ін.

Соцреалісти зображували життя таким, яким хотіли його бачити за логікою марксизму. Уособленням гармонії у таких творах було місто, а уособленням хаосу-село. Уособленням добра були зазвичай більшовики, а уособленням зла-куркулі, тобто працьовиті селяни. Позитивними героями літератури соціалістичного реалізму були робітники, селяни-незаможники, а представники інтелігенції поставали як жорстокі, аморальні, підступні. Світ в соцреалізмі був поділений на тогочасний та «буржуазний» у часі та просторі; полюси були наділені ідеалізованими та гіперболізованими рисами. Людина розглядалася як механізм великої держави, а краса виявлялася у праці.

Розвиток соціалістичного сприйняття концепції світу та людини пов'язаний також з відображенням конкретних історичних подій, адже саме у 1940-60-ті роки головне завдання мистецтва полягало в копіюванні так званих типових явищ та подій реальної дійсності. Саме через це в мистецтві відбивалися такі події як Велика Вітчизняна війна, післявоєнне будівництво, освоєнням цілинних земель та ін. Так у військово-патріотичних творах відбивалися теми народного подвигу, ненависті до фашизму, до глибокого морально-психологічного аналізу початку війни, трагічних долі конкретних військових діячів, окупованих територій тощо.

У високій сталінській літературі зростає роль кліше, штампів. Основним настроєм стає непереборний оптимізм, а функція «позитивного героя» полягає в тому, щоб продемонструвати ідеальну гармонію соціалістичного сюжету. У тогочасному мистецтвознавстві в 1930-х рр з'явилися соцреалістичні канони, які представляли собою естетичне вираження соціалістично усвідомленої концепції світу й людини, зумовленою епохою боротьби за встановлення й творення соціалістичного суспільства [3]. «Соціалістичний реалізм вимагає від митця правдивого історично-конкретного зображення дійсності в її революційному розвитку. При цьому правдивість й історична конкретність художнього зображення дійсності мусять сполучатися з завданням ідейної переробки і виховання трудящих у дусі соціалізму. Соціалістичний реалізм забезпечує мистецькій творчості виключну можливість виявлення творчої ініціативи, вибору різноманітних форм, стилів і жанрів» [3].

Соцреалістичні канони зазвичай розглядають як ідеологічний проект сталінізму, який панував в царині естетики та пов'язаний із модифікацією художніх практик, які були спрямовані на утвердження тогочасної ідентичності

[5, с. 15]. Тогочасна література підпорядковувалася та залежала від влади. Основними чинниками впливу влади на процес канонізації є дія цензури, освітніх інституцій, видавництв, засобів масової інформації тощо.

У ХХ ст. була обов'язкова потреба приховувати фальш у змісті, через що були створені специфічні мистецькі особливості, які були притаманними всій літературі соцреалізму. Саме всупереч усім твердженням про свободу вибору стилів, під виглядом «формалізму», «абстракціонізму», «модернізму» було заборонено все нове в творчості як несполучне з методом соцреалізму.

Література і мистецтво тих часів мусили бути славословною ілюстрацією політики тогочасних об'єднань України 40-60 років ХХ ст. та займатися пропагандами й агітаціями. Канонізація «святих» була наслідком загального спотворення революційного бачення світу. У так званому «середньому світі» залишались тільки прості люди з їх окремими недоліками, а також посланці «нижнього світу» які були ворогами з їх незмірною здатністю маскуватися і обманювати. Мистецтво та ідеологія тогочасної доби відкривають у реальності її соціалістичну сутність. В українській літературі ХХ ст. письменники були змушені прославляти лідерів.

Головним чинником впливу на літературний канон є не що інше як цензура. Вона може виступати як абсолютна, так і як інституційна заборона, а може виявлятися навіть у формі непрямого тиску, наслідком чого є так зване самоцензурування. Цензура здійснюється для того, щоб не допустити або обмежити розповсюдження ідей чи відомостей, які є небажаними або шкідливими чи для влади, чи для певної інституції, чи навіть для конкретної особи. В добу соцреалізму цензуру можна тлумачити як контроль влади за змістом, випуском у світ і поширенням друкованої продукції, тобто творів.

Утвердження соцреалістичних канонів в українській літературі супроводжувалося репресіями. Саме через це було ліквідовано велику кількість видатних письменників, що не погоджувались зі становленням соціалістичного реалізму. Також було знищено майже всі їх твори.

Попри означені різноформатні й різноаспектні праці, питання культурної стратегії тоталітаризму, способів політичної регламентації естетичних норм тоталітарної культури потребують комплексного та системного аналізу. У полярному соціокультурному просторі формувалися й розвинулися умови для глибокого аналітичного осмислення сучасних літературних надбань, європейських канонів і взаємин із класичною спадщиною, здобутків і прорахунків попередників [6, с. 29].

У соцреалістичному тексті увагу зосереджено на розповіді про створення нового світу й про тогочасну правду, саме через це соцреалістичні твори

відносять до категорії міфу. Центральна картина соцреалістичного твору – це культурний герой, який постає як позитивний. Читач, прочитавши такий текст відносить себе до тоталітарного світу й згідно зі своїми естетичними смаками висуває запити до літератури.

Література

1. Гундорова Т. Соцреалізм як масова культура. *Сучасність*. 2004. №6. С. 52–66.
2. Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн. Київ, 1994. Кн. 1.: 1910-1930-ті роки: навч. посібник / за ред. В.Г. Дончика. К. : Либідь, 1993. 784 с.
3. Культура «Соцреалізму». URL: <http://studies.in.ua/shpora-hukr/361-102-kultura-socrealizmu.html>.
4. Соцреалізм в українській літературі. URL: <http://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2727-sotsrealizm-v-ukrajinskij-literaturi>.
5. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації. К. : Освіта, 2010. 43 с.
6. Шарова Т.М. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *European Applied Sciences*. ORT Publishing. Stuttgart. 2018. №2. С. 28–30.

Єрмоленко С.І.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови

Данильченко А.О.

студентка магістратури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ВОКАТИВІВ У ПРОЗІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Анотація. У статті описані семантичні типи вокативів на позначення істот та вокативів на позначення неістот як найбільших семантичних типів на матеріалі прози Оксани Забужко; визначено, що письменниця послуговується найчастіше антропонімами (імена, по батькові, прізвища), а далі сакральними онімами (теоніми, трапляються агіоніми), зооніми, які часто використовуються як лайливі слова або пестливі слова закоханих людей;